

Steven Pinker

Radikálna verzia „podmieneneného optimizmu“ Stevena Pinkera

So Stevenom Pinkerom sa rozprával Tom Jacobs*

Byť dnes optimistom znamená byť zároveň terčom (kritiky). Stačí sa spýtať Stevena Pinkera. Jeho nová kniha *Buď svetlo*, v ktorej tento psychológ z Harvardovej univerzity tvrdí, že kvalita ľudského života sa v čase nesmierne zlepšila a že by sa mohla ďalej zlepšovať, keby sme sa chopili vedy a vyhýbali sa poverám, sa napriek negatívnym recenziám v publikáciách naprieč politickým spektrom okamžite stala bestsellerom.

„Hlboko popudzujúca kniha,“ píše *New York Times*. „Chabá kázeň pre vystrašených liberálov,“ hromží *New Statesman*. „Príliš zjednodušujúca, nadmieru optimistická vízia dejín ľudstva,“ dodáva *The Nation*. Možno preto Pinker odmieta nálepku „optimista“. Radšej má označenie „posibilista“.

„Existencia pokroku neznamena, že by sa každý mal v každom ohľade stále čoraz lepšie,“ rozhodne tvrdil v nedávnom interview pre *Pacific Standard*. „Nemožno poprieť, že žijeme čoraz dlhšie, pravdepodobnosť, že zahynieme pri nehode, klesá, máme viac voľného času a viac ľudí chodí do školy. To však neznamena, že každý prežíva neustále zlepšenie.“

Pinker je hlásateľom osvietenských hodnôt. Tvrdí, že filozofi osvietenstva položili základy vedeckých a sociálnych prelomov, ktoré pozdvihli milióny ľudí z biedy a vďaka ktorým sme vytvorili zdravší a bohatší svet. V čase, keď sa často zdá, že upadáme na nižšiu úroveň, si jeho argument našiel vnímavé publikum.

T. Jacobs: Nemyslíte, že prudké negatívne reakcie na vašu knihu sú do istej miery následkom toho, že je ťažké byť optimistom v tomto konkrétnom období dejín, keď západný sociálny poriadok pôsobí v dôsledku rastu nacionalizmu, tribalizmu a autoritarizmu pomerne labilne?

S. Pinker: Áno, myslím, že je v tom kus pravdy. Ľudia okrem iných reakcií najčastejšie reagujú takto: „Ja rozhodne nepocitujem, že by sme napredovali.“ Zabúdajú, aké hrozné udalosti sa odohrávali len nedávno. Nie je to tak dávno, čo prebiehala strašná vojna medzi Iránom a Irakom, inflácia dosahovala dvojciferné čísla, na benzín sme stáli v radoch tiahnucich sa celou ulicou a v Číne vládol totalitný diktátor s úmyslom genocídy, menovite Mao.

* Pôvodne vyšlo ako *Steven Pinker's Radical Brand of 'Contingent Optimism'* v časopise *Pacific Standard* 21. marca 2018.

Možno som sa nakazil sklonom k negatívnosti, o ktorom tvrdíte, že je prevažujúcim trendom západných elít, no v posledných rokoch sa aj moje myslenie začína uberať opačným smerom ako vaše, a to až do štádia, keď pochybujem, či by som si bol prial byť svedkom pokroku, keď v skutočnosti sa udalosti odohrávajú cyklickejšie. Domnieval som sa, že sila náboženského fundamentalizmu poľavila - a potom prišiel 11. september. Myslel som si, že príťažlivosť autoritarizmu poklesla - a potom prišiel Donald Trump. Nie sú to základné ľudské pudy, ktoré sa neustále znovu objavujú a ktoré, ak chceme žiť v otvorenej, liberálnej spoločnosti, musíme neustále odrážať?

Presne tak. Príťažlivosť autoritarizmu a tribalizmu tu bude vždy. To však neznamená, že prosperita je cyklická. Súčasťou našej prirodzenosti je sadizmus, no návrat k vytrhávaniu vnútorností na verejnosti či k upaľovaniu sme už nezažili. Máme tie isté nutkania podnietené iracionálnym strachom, aké mali naši predkovia, ktorí prinášali ľudské obete, no keď už raz boli tieto praktiky odstránené, zostali odstránené podnes.

Vždy budeme mať nutkania, akými sú napríklad pomsta, preberanie neoverených myšlienok či démonizácia. Problém spočíva v tom, či ich naše inštitúcie a normy dokážu udržať v patričných medziach.

Áno, je to súčasť toho, čo mnohí z nás považujú v súčasnosti za znepokojivé. Za vlády prezidenta Trumpa sú naše inštitúcie a normy podrobované skúškam, akým boli podrobované len zriedka. Sme si istí, že ide len o výkyv, a nie o ústup?

Nemôžem tvrdiť, že som si istý. No nemyslím si ani to, že osvietenstvo malo svoju historickú chvíľu a teraz sa Pravda chystá prenechať pódium ožívajúcemu populizmu a nacionalizmu. Podpora hodnôt autoritárstva neprichádza z tých regiónov sveta, ktoré zaznamenávajú rast. Tieto hodnoty sú sústredené v rurálnych oblastiach; a svet sa urbanizuje. Sú sústredené v radoch menej vzdelaných; a svet je čoraz vzdelanejší. A sú sústredené v radoch starých ľudí. Podpora Trumpa, brexitu a európskych populistických strán medzi mladými ľuďmi veľmi výrazne klesá.

Ďalšia téma: Píšete ako o fakte, že vojny sa nevyskytujú tak často ako kedysi. Pravda, onen „dlhotrvajúci mier“ začal bombardovaním Hirošimy, keď už konflikt medzi superveľmocami bol nepredstaviteľný. Keďže 2. svetovú vojnu si už väčšina žijúcich ľudí nepamätá, existuje teória, podľa ktorej si svetovú vojnu už zasa možno predstaviť. Rozhodne to vyzerať tak, že Trump ju považuje za alternatívu. Nepohybujeme sa tu na okraji priepasti, keďže nukleárna vojna by mohla byť jednou z najväčších katastrof všetkých čias?

Bolo by to presne tak, keby došlo k totálnemu stretu, v ktorom by boli použité stovky zbraní. Podľa najnovších analýz skutočného nebezpe-

čerstva vojny so Severnou Kóreou sa ukazuje desivý scenár, podľa ktorého by prišli o život dva milióny ľudí. No vo vojne vo Vietname prišli o život viac než dva milióny ľudí – ak spolu s priamymi obeťami vojny rátame obeť civilného obyvateľstva, ktoré podľahli chorobám a hladu. V 19. storočí zúrila v Číne občianska vojna, ktorá si vyžiadala životy 20 miliónov ľudí. Nukleárna vojna, ktorá by pripravila o život dva milióny ľudí, by bola katastrofou, no to neznamená, že zdesenie, aké predstavuje Severná Kórea, sa kvalitatívne líši od situácií, ktoré tu boli aj v minulosti.

Máme takú silnú tendenciu sústreďovať sa na súčasné nebezpečenstvá, že zabúdame na nebezpečenstvá nedávnej minulosti a nesprávne z toho vyvodzujeme, že svet ide k horšiemu. Nebezpečenstvá, ktorým čelíme, by sme nemali minimalizovať ani ignorovať, ale nemali by sme z toho vyvodzovať, že sa uberáme nesprávnym smerom. Žurnalizmus sa zvyčajne vždy zameriava na súčasnosť. Dostupnosť a živosť aktuálnych správ, ako aj blednúce zlé spomienky by nás mohli zviest' na scestie, pričom by sme si mohli vytvoriť nesprávny obraz o tom, kam sa svet uberá.

Tvrdíte, že za to platíme istú cenu.

To áno. Osoba, ktorá práve teraz sedí v Oválnej pracovni, predstavuje veľké nebezpečenstvo. Podľa jeho osobných rysov je to tá posledná osoba, ktorej by sme chceli zveriť zodpovednosť za nukleárny arzenál. No jeden z dôvodov, prečo sme sa dostali až sem, je to, že Trump ponúkol ten najhorší zo všetkých možných opisov našej súčasnej situácie – že totiž človek nemôže ísť po ulici, aby ho pritom niekto nezastreľil – a opozícia jednostranne zložila zbrane. Nepostavila proti Trumpovmu opisu iný opis – že totiž problémy existujú, ale že sme pokročili a že sa nemôžeme vzdať inštitúcií, ktoré nám pokrok umožnili. Zarytý negatívny pohľad na svet môže podľa mňa udrieť späť – môže vytvoriť politický terén pre populistov a demagógov.

Trump u závažnej časti obyvateľstva dokázal zmanipulovať rasovú neznášanlivosť. Podarilo sa niekedy národu či spoločnosti transformovať sa zo stavu, keď sú jedna rasa či jedno etnikum dominantné, na skutočne multikultúrne spoločenstvo tak, aby sa pritom nerozpoltilo? Ste presvedčený, že tradičná štruktúra moci verí vo vládu zákona? A že posvätnosť demokracie je dôležitejšia než udržať si moc?

Tento ideál sa stále s celou vážnosťou zdôrazňuje. Mechanizmy demokracie vrátane volebného práva pre všetkých a nezávislosti súdnictva by mali byť nedotknuteľné. Hoci patrím k politickému strediu, leví podiel na spochybňovaní týchto noriem majú podľa mňa Trump a republikánska strana. Pokiaľ ide o množstvo porušených noriem, Trumpova administratíva nemá precedens. A to je vážny dôvod na znepokojenie. Otázka, či takáto forma v budúcnosti v našej politike prevládne, už taká jasná nie je. A ako

som už spomenul, existujú isté dôvody, vďaka ktorým sa môžeme domnievať, že to tak nebude.

V nedávnom interview s Robertom Sapolskym, biológom zo Stanfordovej univerzity, Sapolsky tvrdí, že rozlišovanie medzi *my* a *oni* je fundamentálna chybná línia v našom mozgu. Opodstatnene možno predpokladať, že tribalizmus a kmeňová lojalita existovali v evolúcii ľudstva skôr než rozumové usudzovanie. Môže racionálne myslenie naozaj prevážiť nad strachom a nenávisťou k druhému, zvlášť vo svetle faktu, že ľudia majú tendenciu vysoko oceňovať svoje emocionálne inštinky?

Áno, vieme, že môže a už sa aj tak stalo. Súhlasím s tým, že rozdelenie na *my* a *oni* je mimoriadne markantné; no skupina *my* sa môže meniť. Keďže národy sa formujú do kmeňov a medzinárodnú komunitu tvoria národy, môžeme rozširovať skupinu, ktorú považujeme za *my*, a za spojencov považovať ľudí, ktorí ešte nedávno boli považovaní za nepriateľov.

No nie je to vnútri nášho národa, ktorý sa rozpadá na kmene, práve naopak?

V Spojených štátoch narástla polarizácia na ľavičiarov a pravičiarov i vzájomná nevraživosť. Súhlasím, je to problém. Argument z mojej knihy Buď svetlo týkajúci sa optimizmu bol pochopený nesprávne. Podľa kľúčovej myšlienky tejto knihy nás hodnoty osvietenstva povzbudzujú, aby sme problémy riešili. Ľudská prirodzenosť nám dáva možnosť neustáleho zdokonaľovania, hoci aj neprestajne čelí brzdiacemu účinku primitívnych popudov pôsobiacich proti nej. Je to neustály boj.

Keď hovoríme o bojoch: uznávate, že klimatická zmena je obrovská výzva, ale že isté správne riešenia sú možné. Či je to pravda - to je podľa mňa otvorená otázka, totiž či je tu politická vôľa, aby sa tieto riešenia realizovali.

Ak ste presvedčený, že problém sa nedá riešiť, tak logicky budete proti všetkým menším pokusom či politickým zmenám, keďže nebudú mať nijaký význam. Postoj, podľa ktorého problém vyriešiť nemôžeme, je v plnom súlade s postojom odmietajúcim, že by sa mohlo zmeniť čokoľvek. Sú to odlišné premisy vedúce k tomu istému záveru.

Ja tvrdím, že tento problém je riešiteľný, ale jeho riešenie nie je ľahké. Ak by sme použili technické zlepšenia a potrebné stratégie vrátane spoplatnenia uhlíkových emisií a snahy o využitie energie, ktorej zdroje majú menej uhlíka, vrátane nukleárnych zdrojov, riešenie by bolo možné. Ja som zástancom podmieneného optimizmu.

Z ANGLICKÉHO ORIGINÁLU PRELOŽILA LUBICA HÁBOVÁ